

Persons with high anxiety tend to experience permanent emotional discomfort, anticipating the coming danger. It provides an extremely destructive effect on human life: reduces mental capacity; creates conditions for negative person status and conflict relationships in the group; provokes aggressive behavior, etc. Such persons also have low self-esteem, lack of confidence in success of future contacts with others, etc. Therefore persons with high anxiety choose either passive strategy of behavior (avoidance), leaving conflict resolution for more active and confident partners or, at best, are ready for concessions (compromise). One of the possible factors that provoke such behavior, is sustained guilt which is characteristic for persons with high anxiety and forces them to give up their own interests for the benefit of others.

Persons with low anxiety inherent qualities opposite to those listed. They believe in themselves, feel their own strength and therefore, as evidenced by our study, tend to choose rivalry strategy in conflicts. An important condition for the effectiveness of this choice is high resistance to conflicts that is characteristic of people with low anxiety.

Key words: *conflict, anxiety, anxiety level, persons with high anxiety, persons with low anxiety.*

СТАН РІДНОМОВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В АЛЬБЕРТІ (КАНАДА)

УДК: 314.743(71)+81'242

Богуш Алла

У статті подано короткий огляд рідномовної освіти української діаспори, в провінції Альберта. Представлено вимоги державних документів України щодо вивчення досвіду рідномовного навчання української діаспори в зарубіжних країнах; схарактеризовано наявні дослідження рідномовної освіти українців у зарубіжних країнах; розкрито стан становлення і розвитку українських шкіл і програм навчання української мови дітей і учнів у провінції Альберта.

Ключові слова: *українська мова, програма, навчання, провінція Альберта, Західна Канада, багатокультурність, уряд.*

СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ РОДНОМУ ЯЗЫКУ ДЕТЕЙ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ В АЛЬБЕРТЕ (КАНАДА)

Алла Богуш

В статье представлен краткий обзор обучения родному украинскому языку детей украинской диаспоры в провинции Альберта в историческом аспекте. Представлены требования государственных документов Украины по изучению опыта обучения родному украинскому языку детей украинской диаспоры в зарубежных странах; проанализированы научные исследования украинских и зарубежных ученых, посвященные украинской диаспоре в Канаде и других странах; раскрыто становление и развитие украиноязычного обучения детей украинской диаспоры в

Альберте; государственные документы, программы и методические рекомендации по обучению детей второму украинскому языку.

Анализ социально-политических процессов в независимой Украине свидетельствует о демократических преобразованиях в стране, которые сформировали две доминирующие тенденции; с одной стороны, возрождение национального сознания, украинской культуры, языка, с другой стороны – стремление к более тесным контактам с зарубежными украинскими диаспорами.

Развитие образования на родном языке украинской диаспоры следует рассматривать в историческом аспекте в соответствии с социально-политической обстановкой в стране. Впервые обучение детей украинской диаспоры двум языкам (украинскому и английскому) было введено в 1912 г., а через год двуязычное обучение было аннулировано. В 1974 г. В Альберте было принято впервые Украинскую двуязычную программу для всех детей, желающих изучить украинский язык.

Ключевые слова: украинский язык, двуязычие, программа, обучение, диаспора, Западная Канада, провинция Альберта, правительство, поликультурность.

THE SITUATION OF TEACHING UKRAINIAN DIASPORA'S CHILDREN THEIR NATIVE LANGUAGE IN ALBERTA (CANADA)

Alla Bogush

The article deal with short review of teaching Ukrainian Diaspora's children native Ukrainian in Province of Alberta at the historical perspective. The specifications of state papers of Ukraine to researching of best practices of teaching Ukrainian Diaspora's children their native Ukrainian at foreign countries are represented in it. The Ukrainian and foreign scientists researches which concerned to Ukrainian Diaspora in Canada and other countries are analyzed in the article. The initiation and development Ukrainian-speaking teaching children of Ukrainian Diaspora in Alberta, the state documents, programs and methodical recommendations for teaching children Ukrainian as a second language are described.

Key words: Ukrainian language, program, bilingualism, education, Diaspora, Western Canada, Alberta, government, multiculturalism.

Проблема культурно-історичних здобутків української діаспори сьогодні у різних сферах суспільного життя західного зарубіжжя є надзвичайно актуальною і недостатньо вивченою.

Утворення сучасної суверенної України як самостійної держави у європейському та світовому співтоваристві спричинило кардинальні перетворення в політичному та соціально-економічному житті суспільства, зумовило глибоке реформування соціальних інститутів та структур, зокрема і мовної освіти. Адже українська мова є базовим системоутворюваним складником української державності, сутнісною ознакою нації і її найвищою

цінністю, провідним чинником консолідації суспільства і світового українства, потужним засобом інтелектуального, духовного, творчого розвитку нації і окремої особистості. Враховуючи окресленні функціональні особливості мови, Конституція України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Концепція мовної освіти в Україні (2011), Державна програма «Українська діаспора на період до 2000 року» (1996), Національна програма «Закордонне Українство» (2001) на період до 2005 р. визначають пріоритетними завданнями розширення україномовного освітнього простору, забезпечення мовно-освітніх потреб національних меншин, зокрема й зарубіжних українців, утверджують ідею компетентісно спрямованого, комунікативно-діяльнісного навчання мови, формування мовної особистості з високим рівнем комунікативної культури.

Аналіз соціально-політичних процесів у незалежній Українській державі засвідчує, що демократичні перетворення в Україні сформували дві домінуючі тенденції: з одного боку, відродження національної свідомості, української культури, мови, а з іншого – прагнення до більш тісних контактів із зарубіжними українцями, що впродовж віків зберігають і примножують духовні скарби української нації, особливе місце серед яких посідає мова, таким чином утверджуючи свою етнічну самобутність, духовну спорідненість із материнською культурою і водночас сприяючи поширенню української мови у світі. А мова і є тим основним засобом, що забезпечує життєдіяльність діаспори як живого організму в поліетнічному соціумі країн, одночасно єднаючи з Україною. Усвідомлення високої націотворчої та націозберігаючої місії мови вже понад століття спонукає прогресивних діячів українського зарубіжжя до активних пошуків форм, методів і засобів навчання рідної мови в умовах діаспори, плекання поваги й любові до неї у молодій генерації зарубіжних українців, утвердження її суспільного статусу в країнах поселення і на міждержавному рівні.

Проблему функціонування української мови, теорії і практики рідномовної освіти українців у діаспорі в різні часи досліджували такі вчені, як Б. Білаш, О. Білаш, П. Волиняк, А. Горохович, М. Дейко, К. Кисілевський, Д. Кислиця, П. Ковалів, В. Луців, І. Огієнко, П. Одарченко, І. Петрів, С. Романюк, І. Руснак, С. Русова, П. Саварин, М. Савдик, В. Сарчук, В. Сімович, С. Смаль-Стоцький, Я. Славутич, Р. Франко, Д. Чопик, Ю. Шевельов, Б. Шкандрій та ін. У їхніх працях окреслено роль мови в консолідації і саморозвитку етнічної спільноти, запропоновано методику навчання української мови в полікультурному середовищі як рідної та іноземної. Вагомими здобутками педагогів діаспори є також обґрунтування теоретичних засад методики навчання української мови на всіх рівнях національної освіти зарубіжних українців, практичне утвердження на протигагу монокультурного міжкультурного підходу в навчанні рідної мови (у межах багатокультурного та транскультурного), основу якого складає формування в молоді готовності до практичного використання мови у суспільному та міжособистісному спілкуванні в полілінгвістичному соціумі. Водночас історичний досвід засвідчує, що українська мова найкраще розвивається там, де права національних меншин захищені відповідною нормативно-правовою базою і де самі її носії зацікавлені в тому, щоб вона була ефективним засобом

еднання, ідентифікації, спілкування та творчого самовираження мовців, формування їхньої етнічної свідомості. Такою країною є Канада, в якій українські спільноти проживають завдяки цілеспрямованій праці національно свідомих громадських діячів, організаторів українського шкільництва, вчених і педагогів створили ефективну систему рідномовної освіти, починаючи від дошкільного закладу і закінчуючи університетськими студіями, її наукового, навчально-методичного та кадрового забезпечення. Напрацьований ними досвід активно засвоюють новітні українські діаспори, що наприкінці минулого століття сформулювалися на пострадянському просторі та в інших державах світу.

Багатоаспектна діяльність української спільноти в розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі знайшла своє відображення і в працях вітчизняних науковців. У дослідженнях учених Л. Божук, О. Джус, Т. Завгородньої, З. Нагачевської, О. Палійчук, І. Піц, С. Понамаревського, С. Романюк, В. Сергійчук, М. Степаненко, І. Стражнікова, Г. Філіпчук, А. Ціпка та ін. розкрито історію національного шкільництва українців у діаспорі, діяльність його організаторів і педагогів, особливості здійснення навчально-виховного процесу та його дидактичне забезпечення в освітніх закладах різних типів і рівнів.

Проте аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема навчання української мови в Канаді ще не привернула належної уваги вітчизняних педагогів та лінгводидактів, а набутий у цій галузі освіти досвід зарубіжних українців не дістав об'єктивної оцінки як в історико-педагогічній науці, так і в лінгводидактиці, хоча, безперечно, заслуговує на це, оскільки може прислужитися розбудові мовної освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку, позаяк українська мова зазнає, крім російської, потужного тиску і з боку англійської – як мови міжнародного спілкування та засобу досягнень людства в галузі науки, освіти, культури, літератури, мистецтва і поступово втрачає свої позиції в соціально-політичному житті та інформаційному просторі держави.

Значимо, що мовна освіта становить визначальний чинник формування особистості, який виконує комунікативно-навчальну, освітню, виховну та розвивальну функції і, як складова освітньої політики етнічної спільноти та держави, є базисним компонентом загальної освіти особистості, основою її життєдіяльності в середовищі етнічної громади та формування комунікативної компетенції, що включає мовну, мовленнєву, соціокультурну компетенції, а історико-педагогічне вивчення розвитку теорії і практики навчання українців рідної мови у системі етнічного шкільництва і державних навчальних закладах країн проживання забезпечує цілісність дослідження і дає змістову культурологічну та прогностичну інформацію для визначення тенденцій і шляхів удосконалення методики викладання української мови.

Мовну освіту розуміємо як соціально-педагогічне явище, спрямоване на формування мовної особистості, вивчення, збереження та використання у навчанні і вихованні молодого покоління українців на рідній землі та за її межами духовної і матеріальної культури українців, їхню етногенезу та сучасного буття у світі. На відміну від «лінгвістичної освіти», що забезпечує вивчення і оволодіння системою мови, та «філологічної освіти», яка спрямована на засвоєння культур різних народів, виражених у мові та

літературній творчості, «мовна освіта» має практичне спрямування, використання якого передбачає розвиток усного та писемного мовлення особистості, формування комунікативної компетенції, найбільш точно відображає мету і сутність навчання мови як на материзні, так і в діаспорі.

Розвиток рідномовної освіти зарубіжних українців простежується у часово-просторовому вимірі, який розкриває вплив провідних тенденцій розвитку етнічної спільноти та державної політики країни проживання та спрямованість еволюції теорії і практики навчання рідної мови в англomовному соціумі і свідчить, що будь-який компонент освітньої системи держави / етнічної спільноти (структурний, змістовий) набуває вирішення з огляду на певний історичний проміжок часу, в конкретному національному контексті, в певних соціополітичних умовах, в інтерактивному вимірі, що дозволяє узагальнити дані теоретичних досліджень і педагогічної практики з обґрунтуванням педагогічно ефективної методики організації навчання мов як рідної / материнської і як другої / іноземної.

Опишемо досвід навчання української мови в провінції Альберта (Західна Канада). Зазначимо, що українська мова викладалася в державних школах Західної Канади, починаючи з кінця XIX століття. Перші українські поселення в Західній Канаді датуються 1881 р. У 1898 в Манітобі було створено перші двомовні українсько-англійські школи.

Вперше введення двомовної освіти в Альберті було зроблено українською громадою – спроба офіційно ввести двомовну українсько-англійську освіту. В 1912 році Шкільна Рада, що складалася з радників державних шкільних округ (так званих тростів) та інших зацікавлених людей, очолювана Петром Зваричем, шкільним організатором з Вегрівілю, почала домагатися певних змін. Задоволення їхніх вимог могло б закласти основи українсько-англійської освіти в Альберті. Рада просила про створення вчительського семінару, аналогічного так званому Руському семінару (Ruthenian Training School), засновану 1905 року в Манітобі; про призначення офіційного шкільного організатора для українських поселень у східно-центральної Альберті; про переклад Шкільного Акту українською мовою; про внесення до Шкільного Акту змін, які б дозволили двомовне навчання.

Рух на двомовну освіту був широко підтриманий українською пресою та громадськими діячами. Сучасні джерела свідчать, що українські поселенці хотіли, щоб їхні діти вивчали англійську, але вони також мали глибоке почуття до рідної мови та культури.

Втім, до 1913 року політична атмосфера в Західній Канаді змінилася; суспільна думка підтримувала освіту лише англійською мовою. Канадські націоналісти того часу виказували все більше незадоволення з факту, що англomовні імігранти на Заході протистояли асиміляції. Підтримка та розвиток інших мов, крім англійської, розглядалась як загроза для західноканадського суспільства, що мало бути британським та протестантським, як в Онтаріо.

У 1913 році Міністерство Альберти рішуче зупинило український рух до двомовної освіти в Альберті шляхом ліквідації дозволу на викладання для всіх українських учителів провінції, що отримали фахову освіту в Саскачевані чи Манітобі. Приблизно у двадцяти українських шкільних округах Альберти шкільні радники відмовилися виконувати наказ Міністерства про усунення

українських учителів. Наступні події конфронтації відомі як «Велике руське шкільне повстання».

На протязі наступних десятиріч, що пройшли після скасування двомовних шкіл, однією із основних цілей освіти в західних провінціях стала мовна та культурна асиміляція неангломовних меншостей.

У 1970-их роках уряд Канади розпочав політику багатокультурності, що заклала основу новому ставленню до освіти іншими мовами, ніж англійською. Політика багатокультурності заохочує етнічні групи Канади зберігати та розвивати себе як відмінні одиниці в канадському суспільстві, а також залучити до своєї мови й культури інших канадців. Розділ 27 Хартії Прав і Свобод (1981 р.) проголошує дотримання Канадою політики збереження та збагачення її багатокультурної спадщини. Розділ 15 також гарантує всім громадянам Канади рівні права й привілеї перед законом без жодної дискримінації за расою, національним чи етнічним походженням, кольором шкіри, віросповіданням, статтю, віком або розумовими чи фізичними вадами.

У 1984 році уряд Альберти також підтвердив своє дотримання політики багатокультурності через впровадження Альбертського Акту з Культурної Спадщини. У 1989 році Канадський Акт Багатокультурності визнав багатокультурність як одну із фундаментальних характеристик канадського суспільства. Акт проголошує повну й рівноправну участь окремих осіб та громад будь-якого етнічного походження в житті канадського суспільства та заохочує збереження та поширення вживання інших мов, крім англійської та французької.

Це нове демократичне ставлення до мов і культур етнічних меншостей відкрило шлях для відродження української двомовної освіти в західній Канаді. У 1971 році до Шкільного Акту Альберти було внесено виправлення, що дозволяли використання будь-якої мови на додаток англійської, як мови викладання в альбертських школах на протязі 50% часу шкільного дня. У 1974 в Альберті було введено в дію Українську двомовну програму.

Українська двомовна програма відповідала освітнім потребам україномовного населення, а також тих, хто, розмовляючи іншими мовами, бажав вивчати українську. Для україномовних дітей, народжених у Канаді або за кордоном, двомовна програма була засобом розвитку й підтримання відчуття їхньої самосвідомості, зміцнення психологічних та емоційних зв'язків з їхніми сім'ями та їхньою громадою. Програма полегшувала перехід від домашнього оточення до школи, особливо в ранні роки.

Для дітей, які не розмовляли українською мовою, незалежно від того, чи вони українського походження, чи ні, програма надавала можливість для особистого розвитку, а також для економічних переваг, що їх надає знання мови.

Усі діти, які навчалися за українською двомовною програмою, отримували, принаймні, половину своєї освіти англійською мовою, офіційною мовою Альберти, а також мали можливість ще й вивчати французьку мову.

У 1988 Міністерство освіти Альберти прийняло документ «Мовна освітня політика для Альберти», в якому було визнано мову як первинну форму спілкування між людьми в багатомовному оточенні. У документі констатується, що уряд Альберти поважає багатокультурний характер провінції та визнає бажання батьків, які належать до різних культурних груп, щодо вивчення

їхніми дітьми ще різних мов, крім рідної. Одній із таких можливостей стала оновлена Українська двомовна програма [9].

У кінці 80-х років ХХ століття Міністерство освіти Альберти спільно з Едмонтонською публічною шкільною радою розпочали роботу над оновленням усіх двомовних програм і, зокрема, Програми з української мови (Передшкілля – 12-а класа).

Програма передбачала 5 розділів: Спілкування, життєвий досвід учнів, культура, загальна освіта та мовна точність. За кожною з цих означених сфер було визначено загальні цільові результати та специфічні цільові результати, а також показники, за якими визначалися ці результати.

Зазначимо, що для кожного класу від Передшкілля до 12 класу було розроблено на допомогу вчителям методичні рекомендації, зразки конспектів уроків, наочність, словнички, збірники художніх текстів українською мовою. Було видано зразки планування навчального процесу та критерії оцінювання якості україномовної освіти учнів. Зауважимо, що в методичних рекомендаціях зверталася увага на наявність спільних моментів у мовних системах двох мов (українська-англійська) з урахуванням явищ транспозиції (позитивне перенесення) та інтерференції (негативне перенесення).

Зазначимо, що Програма з української мови (Передшкілля – 12-а класу) для дітей української діаспори впродовж останніх років доопрацьовувалася, удосконалювалася і впроваджувалася в інших провінціях Канади.

Отже, досвід провінції Альберта в Західній Канаді заслуговує більш ґрунтовного його вивчення і впровадження в інших зарубіжних країнах.

Література

1. Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б.М. Ажнюк. – К. : Рідна мова, 1999. – 450 с.
2. Білаш Б. Двомовне навчання / Борислав Білаш // Український учитель в Канаді. – 1979. – Ч. 2. – С. 34
3. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді / Михайло Боровик. - Монреаль-Оттава, 1991. – 470 с.
4. Василишин С. Основне – усна мова / Софія Василишин // Український учитель в Канаді. – 1983. – Ч.1. – С. 39-44.
5. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді / Ольга Войценко. – Едмонтон: Канадський інститут українознавчих студій. – Т. 7 : Доба завершальних консолідаційних процесів і змагання за конституційне визнання, 1960-1969. – Едмонтон, 1886. – 545 с.
6. Романюк С. Еволюція підходів до формування концепції навчання української мови в діаспори / Світлана Романюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. – Серія: педагогіка і психологія. – Вип. 22. – Вінниця, 2008. – С. 317-326.
7. Романюк С. Інноваційні підходи до навчання рідної мови зарубіжних українців в умовах білінгвізму / Світлана Романюк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 345. Педагогіка і психологія. – Чернівці, 2007. – С. 115-126.
8. Руснак І. Освітньо-культурні особливості формування української спільноти в Канаді / Іван Руснак // Педагогіка і психологія. – 2000. – №3. – С. 87-91.

9. Як увести в практику навчальну програму з української мови (Передшкілля – 12-а класа) / Дейвіс Бетті. Міністерство освіти Альберти. – 1991. – С. 6-9.

THE SITUATION OF TEACHING UKRAINIAN DIASPORA'S CHILDREN THEIR NATIVE LANGUAGE IN ALBERTA (CANADA)

Alla Bogush

Abstract. *The article deal with short review of teaching Ukrainian Diaspora's children native Ukrainian in Province of Alberta at the historical perspective. The specifications of state papers of Ukraine to researching of best practices of teaching Ukrainian Diaspora's children their native Ukrainian at foreign countries are represented in it. The Ukrainian and foreign scientists researches which concerned to Ukrainian Diaspora in Canada and other countries are analyzed in the article. The initiation and development Ukrainian-speaking teaching children of Ukrainian Diaspora in Alberta, the state documents, programs and methodical recommendations for teaching children Ukrainian as a second language are described.*

The evaluation of socio-political process in independent Ukraine shows the democratic reformations in the country which set the two main tendencies: one side there is a revival of national consciousness, the other side there is an aspiration of closer contacts with foreign Ukrainian Diasporas.

The development of education native language of the Ukrainian Diaspora should be considered in the historical aspect in accordance with the socio-political situation in the country. First, the bilingual education of children of the Ukrainian Diaspora (Ukrainian and English) was introduced in 1912, and a year later the bilingual program was cancelled. In 1974 In Alberta was made for the first time the Ukrainian bilingual program for all children who wish to learn Ukrainian language.

In 1988, the Ministry of Alberta has adopted the document «Language Education Policy for Alberta», providing for the improvement of bilingual training programs for Ukrainian language (Preschool – 12 grades), valid to this day.

Key words: *Ukrainian language, program, bilingualism, education, Diaspora, Western Canada, Alberta, government, multiculturalism.*

ЕТАПИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ НАД ДУХОВНИМИ ХОРОВИМИ ТВОРАМИ

УДК: 378.124+371.13+7.836

Лєснік О. С., Наку А. Ю., Радюшина С. О.

У статті висвітлено етапи та окремі ефективні методи роботи над духовними хоровими творами з урахуванням нерівномірної довузівської музичної підготовки студентів. Розроблено необхідні педагогічні умови. Означено доступний для навчального жіночого хору репертуар духовних творів, привертається увага до важливості застосування сучасної духовної музики українських композиторів, яка відкриває